

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΥΠΟΥ

Το πρόγραμμα ανασκαφών και Επισκόπησης στον Άγιο Σωζόμενο 2016

Το Τμήμα Αρχαιοτήτων, Υπουργείο Μεταφορών, Επικοινωνιών και Έργων ανακοινώνει τα αποτελέσματα της ανασκαφικής έρευνας και επισκοπήσεων του 2016 στην περιοχή Αγίου Σωζομένου, η οποία διήρκεσε από τις 6 Σεπτεμβρίου μέχρι τις 27 Οκτωβρίου 2016, υπό τη διεύθυνση της Εφόρου Αρχαιοτήτων, Δρος Δέσποινας Πηλείδου. Η ανασκαφική όπως και η γεωφυσική έρευνα συνέχισε στη θέση *Τζίρπουλος* και στο οχυρό *Barsak*. Ταυτόχρονα έγινε συστηματική επισκόπηση της περιοχής σε συνεργασία με την Eilis Monahan, διδακτορική φοιτήτρια στο Πανεπιστήμιο Cornell. Από το 2012- 2015, θέσεις που εντοπίστηκαν διαχρονικά μετά από διαδοχικές επισκοπήσεις, χαρτογραφήθηκαν με τη χρήση γεωγραφικών πληροφοριών. Αυτές οι θέσεις έχουν ταυτοποιηθεί με επιφανειακή επισκόπηση και έχει περισυλλεχθεί επιπρόσθετο υλικό. Στόχος μας είναι η αποκόμιση μιας πληρέστερης εικόνας, μέσω της ανασκαφικής έρευνας και της μελέτης του υλικού των επισκοπήσεων, για την οίκηση της περιοχής, τον χαρακτήρα των οικισμών, τον ρόλο και την σχέση μεταξύ των οικισμών. Αναμένεται ότι μ' αυτό τον τρόπο θα βελτιωθεί η αντίληψή μας όσον αφορά την εκμετάλλευση των πόρων και την κοινωνικο-οικονομική οργάνωση της ενδοχώρας του νησιού στο τέλος της Μέσης και αρχές της Ύστερης Εποχής του Χαλκού.

Ανασκαφές στη θέση *Τζίρπουλος*

Τα τελευταία τρία χρόνια συνεχίζονται οι ανασκαφές ενός ευθυγραμμισμένου κτηρίου με κατεύθυνση από τα ΒΔ-ΝΑ. Οι τομές της έρευνας του 2016, επικεντρώθηκαν αρχικά στην ανατολική πλευρά του κτηρίου για να εξακριβωθεί κατά πόσον το κτήριο και συγκεκριμένα δωμάτια με εργαστηριακό χαρακτήρα επεκτείνονταν και προς αυτή την κατεύθυνση (37/11 και 38/11). Δυστυχώς οι βαθιές καλλιέργειες στο σημείο αυτό αφαίρεσαν τα κατάλοιπα του κτηρίου, με εξαίρεση την κοιλότητα στο δωμάτιο 109, το δάπεδο του οποίου ήταν φτιαγμένο από **κονίαμα**, η οποία φαίνεται να σχετιζόταν με ένα παράλληλο κανάλι στα νότια. Θραύσμα πίθου με παράλληλες και κυματιστές ταινίες, ένας λίθος τοποθετημένος κάθετα στην άκρη της κοιλότητας, κεραμικές επίπεδες πλάκες και ένα άλλο θραύσμα πίθου με κατάλοιπα από κονίαμα πιθανόν να υποδεικνύουν ότι αυτά τα υλικά περιέβαλλαν ή τοποθετήθηκαν εντός ή και πάνω από την κοιλότητα. Το υλικό από το εσωτερικό της περισυλλέχθηκε με την ελπίδα να υποβοηθήσει στην ανίχνευση της χρήσης της κατασκευής αυτής. Ένα απόρριμμα κεραμικής και

ένα μικρό γουδί από διαβάση που βρέθηκαν κοντά επιβεβαιώνουν ότι η κεραμοποιία ήταν μια από τις ασχολίες των κατοίκων. Η ανασκαφή σ' αυτή την κατεύθυνση απέδωσε χαλάσματα από πέτρες και κονίαμα, που άλλοτε ανήκαν σε τοίχους. Η κεραμική αποτελείται από χρηστική κεραμική, μικρά όστρακα Λευκόχριστης ΙΙ, πήλινο αποθηκευτικό δοχείο με εγχάρακτη διακόσμηση από παράλληλες εγχαράξεις στον ώμο.

Μετά τη διαπίστωση ότι η ανατολική πτέρυγα του κτηρίου δεν έχει διατηρηθεί, η ανασκαφή συνέχισε με βάση τη γεωφυσική έρευνα προς τη ΒΔ πλευρά του χώρου, όπου διαφαίνονταν δύο τοίχοι σε ορθή γωνία (42/7). Ταυτόχρονα έγινε προσπάθεια αποφυγής της συνέχειας των καναλιών της Μεσαιωνικής περιόδου, που επίσης προκάλεσαν καταστροφές διαπερνώντας τους τοίχους του κτηρίου (41/9, 41/10). Διαπιστώθηκε ότι το κτήριο όντως επεκτεινόταν προς τα ΒΔ (Τοίχοι 401 και 402), επιβεβαιώνοντας αυτή τη φορά την γεωφυσική έρευνα. Ο τοίχος 403 (και 403^α) είναι παράλληλος με τους 212 και 312 και υποδεικνύει ότι πρόκειται για ευθύγραμμο κτήριο που συνέχιζε και στα ΝΔ αλλά διαβρώθηκε από την κοίτη του παραπόταμου Άλυκου. Το κανάλι της Μεσαιωνικής περιόδου συνέχιζε στην ίδια κατεύθυνση με το κτήριο και διαπέρασε τους τοίχους 400 και 401 (42/7). Ο τοίχος 400 διατηρείται σε ύψος 66 εκ. και περίπου το ίδιο πάχος ενώ ο ο τοίχος 401 είναι στενότερος (πλ. 62εκ.) και διατηρείται σε μικρότερο ύψος (25εκ.). Στο εσωτερικό των τοίχων 400 και 401 ένα παχύ στρώμα από **κονίαμα και χόμα** αφορά την κατάρρευση της οροφής και την πλίνθινη ανωδομή των τοίχων. Ένα αποθηκευτικό αγγείο βρέθηκε στο δάπεδο, κοντά σε εστία φτιαγμένη από δύο πήλινους ομόκυκλους στη γωνιά των τοίχων 400 και 401. Βρέθηκαν επίσης θραύσματα από άλλα αποθηκευτικά αγγεία και πίθοι, μερικοί με ανάγλυφες ταινίες και θραύσματα μιας ορθογώνιας λεκάνης παρόμοιας με αυτή που βρέθηκε και στην ανατολική πλευρά του κτηρίου. Απομεινάρια δεύτερης εστίας βρέθηκαν στην ΝΑ πλευρά αυτού του κάπως στενού και επιμήκους δωματίου. Μια είσοδος στην ΝΑ πλευρά του τοίχου 402 οδηγούσε σε άλλο δωμάτιο που περιβάλλεται από τους τοίχους 402 και 403. Η κεραμική αποτελείται από πίθους και κεραμική των τύπων Μονόχρωμης, Λευκόχριστης Ι και Μελανόχριστης, συμπεριλαμβανομένου και μικρού κυπέλλου με εμπίεστη αλυσιδωτή διακόσμηση.

Ο τοίχος 402 είναι κατασκευασμένος από μικρές πέτρες συμπεριλαμβανομένων και θραυσμάτων από λίθινα εργαλεία και είναι κάπως στενότερος από άλλους (πλ. 52εκ.). Πιθανόν να είχε αρχικά κατασκευαστεί στη Φάση Ι. Οι τοίχοι 400 και 401 μάλλον κτίστηκαν αργότερα, γι' αυτό και η

θεμελίωση του τοίχου 402 είναι βαθύτερη. Το δάπεδο ήταν από σκληρό **μίγμα κονιάματος**. Θραύσματα από τον ίδιο πίθο βρέθηκαν εντός του δωματίου αυτού και στο γέμισμα στην εξωτερική πλευρά του τοίχου 402. Επίσης μεγάλο τριβείο βρέθηκε θρυμματισμένο εντός του ίδιου τοίχου, το υπόλοιπο του οποίου βρέθηκε κι αυτό πεσμένο στο γέμισμα στα νότια του τοίχου. Τα επόμενα στρώματα στο ίδιο σημείο, νότια του τοίχου 402, αποτελούνται από παχύ στρώμα από χώμα και πέτρες από την κατάρρευση του τοίχου και **συμπαγές στρώμα χώματος που ίσως αντιπροσωπεύει την εγκατάλειψη**.

Κάτω από την είσοδο του τοίχου 402, βρέθηκε λιθόκτιστο κανάλι βάθους περίπου 13εκ. , που ανήκει στην παλιότερη Φάση I. Θραύσμα Λευκόχριστης κεραμικής I βρέθηκε εντός του καναλιού, όπως και κάρβουνο, κατάλοιπα ζωικών οστών και **χαλκοφόρο πέτρωμα**. Η χρήση και έκταση του καναλιού θα διαλευκανθεί με την επέκταση της ανασκαφής στην επόμενη ανασκαφική περίοδο.

Ο τοίχος 403 αποτελεί τη συνέχεια του τοίχου 401 προς τα ΝΔ. Σωροί από πέτρες στην εσωτερική πλευρά του τοίχου 403, είναι αποτέλεσμα της κατάρρευσης του και της πλίνθινης ανωδομής. Στο υπόλοιπο του ορύγματος βρέθηκε **παχύ συμπαγές στρώμα χώματος**, παρόμοιο με αυτό που βρέθηκε στο υπόλοιπο του ίδιου δωματίου (6/41 και 7/41) και υποδεικνύει την εγκατάλειψη και σταδιακή κατάρρευση των τοίχων . Μεγάλα θραύσματα πίθων αποτελούν το πιο συχνό εύρημα. Η ανασκαφή κάτω από το επίπεδο του θεμελίου του τοίχου 402, απέφερε άλλο στρώμα σκόρπιων λίθων, κυρίως διαβάση, **και συμπαγές αργιλλώδες χώμα** πάνω από σκληρό υπόλευκο δάπεδο, ίσως μιας ακόμα πιο πρώιμης φάσης η οποία δεν έχει ερευνηθεί ακόμα. Θραύσματα πήλινου κυκλικού πήλινου πλακιδίου βρέθηκαν σ' αυτό το σημείο.

Ο τοίχος 403^α πιθανόν να χρησιμοποιήθηκε για τη Φάση 2, αφού το πάνω μέρος του ξανακτίστηκε με μεγαλύτερους λίθους πάνω από ένα λεπτό στρώμα από χώμα. Στα βόρεια του τοίχου 403, βρέθηκε δάπεδο με ένα λίθινο τριπτήρα στη θέση του και μια εστία από πηλό. Θραύσματα Λευκόχριστης κεραμικής II, Λευκής ακόσμητης, Μελανόχριστης και Ερυθρόχριστης κεραμικής, όπως και καμένα όστρακα κυπέλλου Μονόχρωμου τύπου. Στην ΒΑ πλευρά το δάπεδο ήταν βοτσαλωτό. Αποθηκευτικό αγγείο με εγχάρακτη διακόσμηση και θραύσμα δακτυλιόσχημης κεραμικής ήταν ανάμεσα στα ευρήματα. Στα ΒΔ του τοίχου βρέθηκαν επίσης απομεινάρια εστίας, πίθοι με παράλληλες ταινίες και μικρότερο αγγείο διακοσμημένο με

αλυσιδωτό εμπίεστο διάκοσμο. Άλλος ένας πίθος ήταν βυθισμένος σε μικρή κοιλότητα με βότσαλα στις πλευρές. Η υπόλοιπη κεραμική αποτελείται από Λευκή Γραπτή και λιγοστή Μυκηναϊκή κεραμική.

Barsak

Η ανασκαφή στο οχυρό Barsak είχε στόχο τη διερεύνηση συγκεκριμένων ερωτημάτων όπως η διαπίστωση της ύπαρξης διπλού τείχους και ο πιθανός εσωτερικός διαχωρισμός, όπως διαφαίνεται μέσα από τις αεροφωτογραφίες. Σε συνεργασία με την ομάδα του Καθ. Sturt Manning, του Πανεπιστημίου του Cornell και τη γεωλόγο Δρ. Ζ. Ζωμενή διεξήχθη σύντομη γεωφυσική έρευνα (GPR) και εντοπίστηκαν περιοχές που ενδεχομένως να ήταν πιο αποδοτικές σε σχέση με τα πιο πάνω ερωτήματα. Αρχικά έγιναν τομές με διαστάσεις 5x2μ σε δύο σημεία (-46/95, -46/96). Κάτω από λεπτό στρώμα χώματος με λίγα όστρακα Μελανόχριστης και Ερυθρόχριστης κεραμικής όπως και περιορισμένο αριθμό οστράκων Ερυθροστιλβωτής κεραμικής, βρέθηκε ο φυσικός βράχος χωρίς αρχιτεκτονικά κατάλοιπα. Τέσσερεις επιπρόσθετες τομές με διαστάσεις 5x1μ (-43/103, -43/104, -43/105 και -48/98) δεν απέφεραν ευρήματα. Επομένως είτε δεν υπήρχαν υποδιαίρέσεις στο εσωτερικό του οχυρού ή έχουν καταστραφεί ολοσχερώς από την καλλιέργεια. Ακόμα μια προσπάθεια εντοπισμού εσωτερικών θωρακισμένων αιθουσών με κάθετη τομή πάνω στο εξωτερικό τείχος που ανευρέθηκε στην προηγούμενη ανασκαφική περίοδο, δεν απέδωσε αρχιτεκτονικά ευρήματα, εκτός από σωρούς κατάρρευσης από το ίδιο το τείχος (-43/99).

Επιπλέον έγιναν τέσσερα ορύγματα διαστάσεων 1x1μ (-70/99, -70/98, -70/99 και -70/100) στη βόρεια πλευρά του οχυρού για τον εντοπισμό πιθανού εξωτερικού τείχους. Στα ορύγματα -70/97 και -70/98 εντοπίστηκε ο βράχος ο οποίος ήταν επικαλυμμένος με κονίαμα και διαμορφωμένος ως δάπεδο. Η συνέχεια της ανασκαφής απεκάλυψε το εξωτερικό τείχος (-70/100), του οποίου η κατασκευή διαφέρει από αυτή του εσωτερικού, γιατί χρησιμοποιήθηκε ο φυσικός βράχος ως βάση πάνω στον οποίο τοποθετήθηκαν μεγάλοι δόμοι με συνδετικό κονίαμα. Στο εξωτερικό αυτού του τείχους, βρέθηκε βαθύ όρυγμα που πιθανόν να λειτουργούσε ως τάφος. Η ανασκαφή συνέχισε και στην αντίθετη κατεύθυνση (ΝΑ πλευρά του οχυρού) για να διαπιστωθεί κατά πόσον υπήρχε εξωτερικό τείχος και στο υπόλοιπο του οχυρού εκτός από τη ΒΔ πλευρά, η οποία ήταν και η πιο προσβάσιμη. Σε απόσταση περίπου 15μ. από το εσωτερικό του τείχους εντοπίστηκε το εξωτερικό τείχος κατασκευασμένο από μεγάλους ογκόλιθους. Στην εξωτερική

του πλευρά ανευρέθηκε κι εδώ βαθύ όρυγμα το οποίο ωστόσο δεν ανασκάφηκε πλήρως γιατί θα πρέπει να επεκταθεί η τομή.

Η φετινή ανασκαφική περίοδος απεκάλυψε ισχυρό οχυρό το οποίο δεν θα μπορούσε να κατασκευαστεί χωρίς την ανάλογη κοινωνική οργάνωση. Αποτελείτο από εσωτερικό τείχος πάχους 2μ, με ανάλογο παράλληλο εξωτερικό τείχος όπως και βαθύ όρυγμα ή τάφρο στην περίμετρο του εξωτερικού τείχους. Το οχυρό, διαστάσεων 230μx230μ θα πρέπει να ήταν και ορατό αλλά και θα επιτηρούσε ολόκληρη την περιοχή. Η κεραμική που ανευρέθηκε είναι περιορισμένη και πολύ φθαρμένη και περιλαμβάνει κυρίως μικρά αγγεία σε αντίθεση με τη θέση *Τζίρπουλος*, όπου τα αποθηκευτικά αγγεία αποτελούν τη μεγαλύτερη ομάδα κεραμικής. Επίσης και πάλι σε αντίθεση με τον πιο πάνω χώρο, δεν έχει ανευρεθεί ακόσμητη κεραμική, ίσως μια ένδειξη για τη μικρή χρονική διάρκεια χρήσης του οχυρού. Φαίνεται ότι το οχυρό δεν είχε σχέση είτε με την παραγωγή ή αποθήκευση προϊόντων και χρησιμοποιήθηκε για μικρή σχετικά χρονική περίοδο επικαλύπτοντας μόνο μια φάση του οικισμού στη θέση *Τζίρπουλος*. Η ανασκαφή του οχυρού στη θέση *Νικολήδες*, θα υποδείξει κατά πόσον αυτό το οχυρό διαδέχτηκε χρονολογικά το *Barsak*.

Η επισκόπηση

Η επιφανειακή επισκόπηση της περιοχής είχε ως στόχο την ταύτιση των θέσεων της Ύστερης Εποχής του Χαλκού που έχουν ήδη εντοπιστεί στο παρελθόν, για να αξιολογηθεί η ακριβής γεωγραφική τους θέση, η έκταση και κατάσταση διατήρησής τους, όπως και η χρονολογική τους διάρκεια και χρήση. Δεκατέσσερις θέσεις που έχουν αρχικά εντοπιστεί από το Cyprus Survey, επανενοπίστηκαν και τεκμηριώθηκαν. Οι πέντε έχουν καταστραφεί από διάφορες αναπτύξεις ενώ έχουν εντοπιστεί και δυο νέες θέσεις. Μετά τις αρχικές επισκοπήσεις, επιλέχθηκαν επτά χώροι για πιο λεπτομερή έρευνα και περισυλλογή επιπρόσθετου υλικού, με βάση τη σημασία και διατήρησή τους. Σ'αυτές περιλαμβάνονται οι θέσεις *Γλυκιά Βρύση*, που ανεσκάφη από τον Einar Gjerstad το 1926 και *Αμπέλια* που ανευρέθηκε από τον Hector Catling το 1954. Οι δύο αυτοί χώροι είναι ιδιαίτερα σημαντικοί, μεγαλύτερης έκτασης απ'ότι πιστεύετο αρχικά (μέχρι 8 εκτάρια) και αποτελούν μέρος ενός πυκνοκατοικημένου δικτύου γύρω από τον ποταμό Γιαλιά, με τρία ισχυρά οχυρά στα γύρω οροπέδια. Οι ενδείξεις επιβεβαιώνουν ότι η περιοχή του Αγίου Σωζομένου ήταν ένα σημαντικό οικονομικό και πολιτικό κέντρο της Κύπρου στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού.

